Paul Csavdari

Filosofia ca pretext pentru putere

Istoria filosofiei este, la prima vedere, povestea oamenilor care caută adevărul. Dar, privită fără venerația pe care o inspiră manualele, ea se arată și ca istoria unor oameni care au pretins că au găsit adevărul și, în virtutea acestui fapt, au revendicat dreptul de a conduce. În loc să fie un exercițiu de eliberare a minții, filosofia – cel puțin în moștenirea ei greacă – a devenit foarte repede justificarea unei ierarhii: cei care „cunosc" sunt născuți să conducă, iar ceilalți trebuie să se lase conduși.

Această logică nu este accidentală. Ea este înscrisă chiar în distincția pe care filosofia greacă o face între doxa, adică opinia omului obișnuit, și episteme, cunoașterea certă. În momentul în care spui că există o categorie de oameni care trăiesc doar în „opinie" și alta care are acces la „adevăr", ai creat o diferență de statut. De aici până la a afirma că cei din a doua categorie trebuie să-i conducă pe primii nu mai este decât un pas. Platon îl face fără ezitare, imaginându-și cetatea condusă de „regi filosofi", cei care au văzut „lumina" lumii ideilor și au înțeles ordinea realității.

Aparent, acest model se sprijină pe o formă de merit: filosoful ar fi cel care, prin exercițiu și înțelepciune, iese din întunericul iluziilor și vede lucrurile așa cum sunt. În realitate, odată acceptată premisa, nu mai contează cât de vie sau dreaptă este conștiința fiecărui om – totul se decide prin raportare la o autoritate care se pretinde deasupra experienței individuale. Cunoașterea devine nu doar un mijloc de înțelegere, ci și o armă de control: dacă adevărul e doar la „cei care știu", toți ceilalți trebuie să se supună, chiar și atunci când propria lor judecată morală îi trage în altă direcție.

De aici începe o lungă tradiție de transfer a acestui model în toate domeniile. Religia l-a preluat prin ideea de cler care interpretează „adevărul divin" pentru credincioși. Știința modernă l-a adaptat sub forma „experților" care decid ce este valid. Politica îl practică sub forma elitelor care guvernează pentru „binele comun", definit în cercuri restrânse. Pretutindeni, structura este aceeași: un grup restrâns se proclamă depozitarul adevărului obiectiv, iar restul trebuie să accepte fără rezerve, pentru că altfel devin „subiectivi" și, prin urmare, suspectați.

Problema nu este că nu ar exista oameni mai învățați sau mai experimentați decât alții. Problema este că, în acest model, diferența de experiență este transformată într-un drept de a anula conștiința celorlalți. Odată ce accepți că adevărul se află numai în afara ta și că îți este livrat de altcineva, renunți implicit la rolul conștiinței tale ca autoritate supremă. Aceasta este miza reală: nu adevărul în sine, ci cine are dreptul să-l definească.

Astfel, filosofia greacă, prin însăși structura ei, a creat un precedent: adevărul ca instrument de legitimitate politică, religioasă sau intelectuală. Odată ce accepți că adevărul este apanajul unei elite, accepți și că libertatea ta morală poate fi suspendată ori de câte ori nu se aliniază cu verdictul

lor. Iar de aici până la formele moderne de autoritate care invocă „obiectivitatea” pentru a închide gura conștiinței nu mai e decât o continuare firească.

Privind lucrurile astfel, se înțelege de ce, de-a lungul istoriei, omul care își ascultă conștiința până la capăt intră inevitabil în conflict cu orice putere constituită. În logica moștenită de la filosofii greci, el nu este un om liber, ci un „nesupus” – iar nesupunerea nu este niciodată tolerată, pentru că amenință nu doar ordinea, ci însăși pretinsa autoritate a celor care „știu”.